

UDC 81.11'255.2:62 (045)

Тетяна Бондаренко

старший викладач

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Київ, Україна

ORCID ID 0000-0001-7530-5501

tb.bondarenko@gmail.com

Вікторія Велика

студентка факультету лінгвістики

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Київ, Україна

viktoria.velyka1910@gmail.com

ВІДТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ АНГЛІЙСЬКИХ ПРАГМАТИЧНИХ ІДИОМ В АКТОМОВЛЕННЄВИХ КОНТЕКСТАХ

Анотація. Стаття присвячена англійським прагматичним ідіомам, створеним комунікативними інтенціями мовця, в актомовленнєвих контекстах та їх відтворенню в українському перекладі. Ці стандартизовані вирази використовуються як в усному, так і в писемному мовленні і використовуються для вираження інтенцій мовця залежно від комунікативних ситуацій. Розглянуто підходи до визначення терміну «прагматичні ідіоми» та створено матрицю їхніх основних рис, визначених за дефініціями кількох вчених. Висвітлено структурно-семантичні риси цих одиниць, а саме класифікації прагматичних ідіом за структурою, частинами мови та лексико-семантичними групами. Крім цього, проаналізовано особливості застосування цих одиниць у різноманітних мовленнєвих актах, таких як директиви, комісиви, асертиви, експресиви та декларативи, з виокремленням контекстів, характерних для кожного з них. З урахуванням цих характеристик було визначено у кількісному співвідношенні основні способи перекладу англійських прагматичних ідіом українською мовою. Результати аналізу, подані у вигляді діаграми, демонструють наявність відмінних рис у вживанні цих одиниць у мовах, що порівнюються. Специфіка перекладу прагматичних ідіом полягає, перш за все, у культурних відмінностях та різниці граматичних систем англійської та української мов. Тому відтворення дослівного змісту повідомлення у процесі перекладу може спотворити сенс та порушити норми мови перекладу. У більшості випадків це зумовлює застосування таких перекладацьких трансформацій, як пошук функціонального відповідника, граматична заміна, модуляція та антонімічний переклад. У випадках, коли доцільних відповідників у мові перекладу не існує, можливе використання калькування. Частотність уживання тих чи інших трансформацій під час перекладу прагматичних ідіом відрізняється залежно від актомовленнєвих контекстів. Основні положення та висновки, зроблені на основі ретельного практичного дослідження особливостей перекладу англійських прагматичних ідіом українською мовою можуть використовуватися в подальших дослідженнях, наукових роботах, а також бути опорними знаннями для роботи з цими одиницями.

Ключові слова: прагматичні ідіоми; мовленнєві акти; комунікативні інтенції; актомовленнєві контексти; перекладацькі трансформації.

1. ВСТУП

У наш час комунікація відіграє чи не найважливішу роль у житті населення, тому розуміння усіх її особливостей необхідне для існування у сучасному світі. Для будь-яких актомовленнєвих контекстів характерні певні стандартизовані, клішовані вирази, здатні відтворювати наміри та інтенції мовця, які отримали назву прагматичних ідіом. Такі сталі фрази існують у свідомості мовців і використовуються у спілкуванні автоматично. Особливості застосування прагматичних ідіом свідчать про культуру комунікації як в англійській мові, так і в будь-якому суспільстві.

Важливість оволодіння таким шаром стійких виразів є, перш за все, необхідною для

усіх, хто вивчає англійську мову. Більше того, у той час як дослідження звичайних ідіоматичних виразів давно цікавило лінгвістів, прагматичні ідіоми увійшли до кола наукового інтересу відносно нещодавно і тому потребують подальшого детального аналізу.

Мета статті полягає у комплексному вивченні англійських прагматичних ідіом та детальному аналізі основних способів перекладу цих одиниць українською мовою.

2. МЕТОДИ

Під час дослідження були застосовані такі методи наукового пошуку: аналіз, синтез, дедукція, порівняння, метод суцільної вибірки, метод кількісних підрахунків та графічний метод. Матеріалом дослідження стали 1000 прагматичних ідіом, англо-український «Словник прагматичних ідіом» Медведєвої та Холден (2003), а також праці вітчизняних та зарубіжних учених, таких як: Арнольд (2012), Карабан (2004), Комісаров (2000), Кочерган (2006), Селіванова (2008) та ін.

3. РЕЗУЛЬТАТИ Й ОБГОВОРЕННЯ

3.1. Визначення та основні характеристики прагматичних ідіом

Дослідники сприймають прагматичні ідіоми по-різному: як вигуки, фразеологічні одиниці, стандартизовані фрази, речення-формули, готові вирази, функціональні ідіоми, типові розмовні фрази, мовленнєві або комунікативні стереотипи. Проаналізувавши дефініції Зербіно (2009), Свиридової (2002), Медведєвої та Холден (2003), Кузь (2001) та Винарьової (2005), ми створили матрицю, у якій відображені основні риси прагматичних ідіом (табл. 1):

Таблиця 1

Основні риси поняття «прагматична ідіома»

Риси Вчені	Мовленнєві акти	Компонентний склад	Неоднорідна усталеність	Неоднорідна структурна організація	Ідіоматичні вирази	Різні комунікативні значення	Виражають наміри мовця	Передача цілісного повідомлення	Значення не відповідає семантиці елементів	Використання в усному та письмовому мовленні
Зербіно										
Свиридова										
Медведєва										
Холден										
Кузь										
Винарьова										

Загалом прагматичні ідіоми виражають різноманітні види відношень між відправником повідомлення та реципієнтом і характеризуються прив'язаністю до певних комунікативних ситуацій. Це своєрідні стандартизовані вирази, особливості яких проявляються в реальних ситуаціях зі справжніми учасниками, у дискурсі та в усному і письмовому мовленні. Оскільки під час дослідження ідіом виникає чимало спірних питань стосовно їхньої структури та семантики, їх можна класифікувати відповідно до різноманітних критеріїв. Зокрема, за структурою прагматичні ідіоми можуть бути однослівні (*Quite!*; *Absolutely!*), двослівні (*Welcome home!*) та багатослівні (*I owe you an apology!*).

Мовознавець Арнольд (2012) класифікує ідіоми відповідно до частин мови (с. 203). Таким чином можна виокремити 4 основні групи: номінативні ідіоми (*That's the spirit!*); дієслівні ідіоми (*Stay back!*); прикметникові ідіоми (*Dead sure!*); прислівникові

ідіоми (*Exactly!*). У «Словнику мовленнєвих ідіом» Медведєвої та Холден (2003) можна помітити розподіл прагматичних ідіом на кілька лексико-семантичних класів: здивування (*Heaven and Earth!*); спонування (*Jump to it!*); категоричність (*By bread and salt!*); незгода (*Not for the world!*); співчуття (*Keep it easy!*); попередження (*Mind your eye!*); сумнів (*You never know!*) тощо.

3.2. Застосування прагматичних ідіом в актомовленнєвих контекстах

Оскільки прагматичні ідіоми безпосередньо проявляються саме у спілкуванні, їхнє вживання відрізняється залежно від актомовленнєвих контекстів. Для кожного виду мовленнєвих актів та для будь-якої комунікативної ситуації характерний певний перелік ідіом, які найбільш влучно допомагають досягти мети спілкування та впливають на його результати. Дегтярьова (2012) зазначає, що основна комунікативна мета директивів полягає у тому, щоб переконати співрозмовника щось зробити (с. 20). До них належать запитання, які змушують когось виконати інші види мовленнєвих актів (*Say it again?*), та так звані команди, що спонукають співрозмовника до дій. Це можуть бути прохання (*Hang on a minute!*), поради (*Be careful!*), накази, (*Take it away!*).

А комісиви, у свою чергу, передбачають, що мовець зобов'язується виконати певні дії в майбутньому, дотримуватися певних вимог або, навпаки, припинити діяти певним чином (Дегтярьова, 2012, с. 20-21). До комісивів ми відносимо обіцянки (*I promise that...*), клятви (*I swear...*) та погрози (*If you value your life...*).

Декларативи – це ті акти, які може здійснювати лише людина, що має для цього спеціальні повноваження. До того ж для цього необхідно забезпечити певну комунікативну ситуацію (Дегтярьова, 2012, с. 21). Наприклад, це може бути засідання суду, вінчання, доручення, звільнення чи призначення на посаду, оголошення війни (*I pronounce you man and wife!*; *You are fired!*).

Селіванова (2008) стверджує, що асертиви використовуються для повідомлення певних даних співрозмовнику (с. 564). До них належать припущення (*I guess...*) та твердження (*I don't know*). А експресиви допомагають мовцям виразити свою думку, емоції, настанови, ставлення до дійсності, у більшості випадків пов'язані з правилами етикету (Селіванова, 2008, с. 564). До експресивів належать акти подяки (*Best thanks for...*); вибачення (*Beg pardon!*) тощо.

3.3. Основні способи перекладу прагматичних ідіом

Теоретик перекладу Лефевєр (Lefevere, 2004) стверджував у своєму дослідженні, що переклад – це перепис тексту оригіналу. А перекладач, у свою чергу, стає своєрідним співавтором твору (Lefevere, 2004, с. 16). Для адекватного перекладу будь-якої прагматичної ідіоми необхідно, перш за все, розуміти у якому комунікативному контексті вона вживається і яка мета такого висловлювання. Таким чином, можна підібрати відповідник, який використовується в ідентичній комунікативній ситуації у мові перекладу.

Серед проаналізованої 1000 одиниць ми виявили чимало випадків, коли для перекладу одного виразу застосували одразу кілька трансформацій. Таким чином, за загальними підрахунками було виявлено 1216 випадків застосування різних трансформацій. Розглянемо кілька основних груп актомовленнєвих контекстів з кількісним відношенням застосованих трансформацій.

Серед 93 прагматичних ідіом, які використовуються для привітань та прощань, було виявлено 115 випадків вживання трансформацій, серед яких 40 (34,7%) – функціональної заміни (*How are things going? – Як справи?*); 26 (22,6%) – граматичної заміни (*I'll be seeing you – До скорої зустрічі*); 13 (11,3%) – калькування (*Glad to see you – Радий бачити Вас*); 10 (8,7%) – вилучення (*Hi there! – Привіт!*); 11 (9,6%) – конкретизації (*Hello, stranger! – Привіт, друже!*); по 5 (по 4,3%) – нейтралізації (*Love from... – Привіт від...*) та додавання (*Morning! – Доброго ранку!*); 4 (3,5%) – модуляції (*Remember me to sb – Передавай від мене привіт комусь*).

Для 56 ідіом на позначення подяки та вибачення застосували 74 трансформації, з яких було перекладено: 18 (24,3%) за допомогою граматичних заміни (*You shouldn't (have) – Не треба було!*); 8 (10,8%) з використанням функціональної заміни (*Don't hold it against me – Не май на мене серця*); 14 (18,9%) – вилученням (*Excuse me – Пробачте*); 11 (14,9%) випадків – модуляцією (*Thank one's lucky stars – Можете дякувати долі!*); 9 (12,2%) – додаванням (*Bless you – Бережи тебе, Господи!*); 6 прикладів (8,1%) – калькуванням (*God bless – Боже благослови*); 3 (4%) – нейтралізацією (*Thanks a million – Дуже дякую!*); 2 (2,7%) – конкретизацією (*No hard feelings – Без образ*).

Серед 181 прикладу трансформацій для перекладу прагматичних ідіом, що використовуються для вираження наказів, прохань, пропозицій та запрошень, було перекладено: 55 (30,4%) функціональною заміною (*Take a running jump! – Геть з очей!*); 33 (18,2%) граматичною заміною (*You heard! – Ти чув/чула*); 28 (15,5%) вилученням (*Come and do sth! – Робіть щось!*); по 18 (по 9,9%) калькуванням (*Did you hear what I just said? – Ти чув, що я щойно сказав?*) та модуляцією (*Tell it like it is – Кажу прямо*); 11 (6,1%) антонімічним перекладом (*Grow up – Не будь дитиною!*); по 6 (по 3,3%) нейтралізацією (*Run for your life – Біжи!*) та додаванням (*Say when – Скажи, коли буде досить*).

Серед 133 проаналізованих випадків застосування трансформацій на позначення згоди та заперечення було перекладено: 27 (20,3%) функціональною заміною (*Fat chance! – Дідька лисого!*); 23 (17,3%) калькуванням (*I don't think that – Я не думаю, що*); по 20 (по 15%) модуляцією (*No comment – Мені нічого сказати*) та вилученням (*Not for love or money – Ні за які гроші!*); 17 (12,8%) антонімічним перекладом (*Anything else you'd like? – А більше нічого не хочеш?*); 15 (11,3%) граматичною заміною (*No joy – Нема чому радіти*); 7 (5,3%) додаванням (*All yours – Все у Вашому/твоєму розпорядженні*); 2 (1,5%) генералізацією (*Not for the love of me – Нізащо!*).

З-поміж 140 ідіом, що позначають впевненість або невпевненість, було використано 180 трансформацій, з яких 48 (26,7%) переклали шляхом функціональної заміни (*I'm a Dutchman – Щоб я крізь землю провалився*); 23 (12,7%) – модуляції (*As God is my witness – Як на сповіді*); 21 (11,7%) – граматичної заміни (*Is that so? – Не може бути!*), 20 (11,1%) – антонімічного перекладу (*If my memory serves me right – Якщо мене не зраджує пам'ять*); 19 (10,6%) – калькування (*I can't say – Я не можу сказати*); 16 (8,9%) – додавання (*At best – У кращому разі*); по 13 (по 7,2%) – вилучення (*Or whatever have you – Або ще щось*) і нейтралізації (*I'm dead sure – Цілком певний*).

Для кращого сприйняття загальної кількісної характеристики способів перекладу прагматичних ідіом пропонуємо розглянути відсоткові дані у вигляді діаграми (рис. 1):

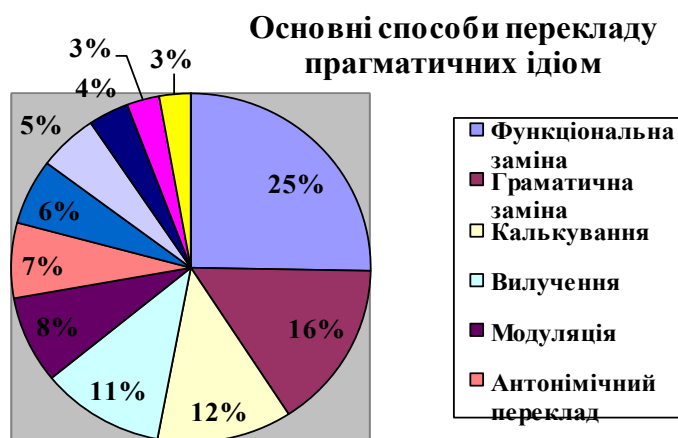

Рис. 1. Основні способи перекладу прагматичних ідіом

Таким чином, переважну більшість прагматичних ідіом перекладають за допомогою

функціональної заміни. Це можна пояснити тим, що прагматичні ідіоми – це сталі вирази, які у більшості випадків майже неможливо перекласти дослівно. Якщо у таких випадках застосувати дослівний переклад, вираз втратить свій сенс та спотворить мову перекладу. Натомість, створений відповідник характерно вживається в аналогічному мовленнєвому контексті і звучить природно для носіїв мови перекладу. Проте для ідіом, що використовуються на позначення подяк, вибачень, а також поздоровлень та запитів про життя, найчастіше використовуються граматичні заміни. Вони є дуже поширеним явищем при перекладі прагматичних ідіом, оскільки граматичні особливості української та англійської мов значно різняться,

У свою чергу калькування часто застосовується для перекладу ідіом на позначення згод і заперечень та організації дискурсу. Це свідчить про те, що у деяких комунікативних ситуаціях вживаються вирази, які властиві для носіїв будь-якої мови. Антонімічний переклад, який в загальному має недостатньо високі показники застосування, є одним із найдоцільніших типів перекладу виразів, що вживаються як відповіді на різні мовленнєві акти, та для позначення згод і заперечень. Інші способи перекладу зустрічаються доволі рідко, тому в загальному підсумку складають лише кілька відсотків від загальної кількості трансформацій, що використовуються для перекладу прагматичних ідіом.

4. ВИСНОВКИ І НАПРЯМИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, дослідження прагматичних ідіом виявило, що ці сталі вирази займають досить об'ємний шар лексичної системи англійської мови. Було розглянуто особливості прагматичних ідіом з погляду структури та семантики, а також застосування цих одиниць у різноманітних актомовленнєвих контекстах. Крім того, на основі обраного матеріалу проаналізовано та здійснено кількісний аналіз основних способів перекладу прагматичних ідіом, таких як: функціональна заміна (25%), граматична заміна (15%), калькування (12%), вилучення (11%), модуляція (8%), антонімічний переклад (7%), додавання (6%), компресія (5%), конкретизація (4%), нейтралізація (3%), декомпресія (1%), емпатизація (0,3%) та гіперонімічне перейменування (0,2%). Кількість та важлива роль прагматичних ідіом у комунікативних процесах визначає необхідність їх подальшого та ретельного вивчення. Усі зазначені аспекти становлять значний науковий інтерес, а тому є актуальними і надалі.

Перспективним напрямом подальших наукових розвідок вважаємо вивчення особливостей перекладу ідіом в англійських фахових текстах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Арнольд, И. В. (2012). *Лексикология современного английского языка*. (2-е изд.). Москва: ФЛИНТА : Наука.
- Винарева, Л. А. (2005). *Английские идиомы*. Киев: ООО «Логос».
- Дегтярьова, К. В. (2012). *Основи теорії мовної комунікації*. Полтава.
- Зербіно, А (2009). *Засоби вираження згоди та незгоди в сучасній англійській мові*. Retrieved from http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/vlnu/In_mov/2009_16/articles/Zerbino.pdf
- Кузь, Г. Т. (2001). *Вигуківі фразеологізми в українській мові: етнолінгвістичні та функціональні аспекти*. (Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01). Чернівці.
- Медведева, Л., & Холден, Н. (2003). *Англо-український словник. Мовленнєві ідіоми, вигуки, звуконаслідування*. К.: Дніпро.
- Свиридова, Т. М. (2002). *Согласие – несогласие как фрагмент языковой картины мира*. Елец: ЕГУ им. И. А. Бунина.
- Селіванова, О. О. (2008). *Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми*. Полтава: Довкілля-К.
- Lefevere, A. (2004). *Translation, rewriting and the manipulation of literary fame*. Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press.

REFERENCES

- Arnold, I. V. (2012). *Leksikologiya sovremennogo angliyskogo yazyika [Lexicology of Modern English]*. (2nd ed.). Moskva: FLINTA: Nauka. [in Russian]
- Vinareva, L. A. (2005). *Anglijskie idiomy [English idioms]*. Kyiv: Logos. [in Russian]
- Degtyarova, K. V. (2012). *Osnovy teorii movnoyi komunikatsiyi [Fundamental Linguistic Communication]*. Poltava. [in Ukrainian]

- Zerbino, A. (2009). *Zasoby vyrazhennya zhody ta nezhody v suchasniy anhliyskiy movi [Methods of agreement and disagreement expression in the modern English language]*. Retrieved from http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/vlnu/In_mov/2009_16/articles/Zerbino.pdf [in Ukrainian]
- Kuz', H. T. (2001). *Vyhukovi fraseologizmy v ukrains'kiy movi: etnolinhvistychni ta funktsional'ni aspekty. (Diss. kand. filol. Nauk) [Interjectional phraseologisms in the Ukrainian language: ethnolinguistic and functional aspects. (Thesis)]*. Chernivci. [in Ukrainian]
- Medvedyeva, L., & Holden, N. (2003). *Anglo-Ukrayinskiy slovnyk. Movlennevi idiomy, vyguky, zvukonasliduvannya [English-Ukrainian Dictionary. Pragmatic Idioms, Interjections, Onomatopoeic words]*. Kyiv: Dnipro. [in Ukrainian and English]
- Svyrydova, T. M. (2002). *Soglasie – nesoglasie kak fragment jazykovej kartiny mira [Agreement – disagreement as a fragment of the language picture of the world]*. I. A. Bunin Elec State Univ. [in Russian]
- Selivanova, O. O. (2008). *Suchasna Lingvistyka: napryamy ta problemy. [Modern Linguistics: courses and problems]*. Poltava : Dovkillya-K. [in Ukrainian]
- Lefevere, A. (2004). *Translation, rewriting and the manipulation of literary fame*. Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press. [in English]

Tetiana Bondarenko Viktoriia Velyka. **Ukrainian translation of English pragmatic idioms created by the speaker's communicative intentions in the speech acts.** The article highlights to the Ukrainian translation of English pragmatic idioms used in the speech acts generated by the speaker's communicative intentions. These set expressions are used both in oral and written speech and serve for the expression of the speaker's intentions depending on the communicative situations. In particular, approaches to the definition of the term "pragmatic idioms" were considered and a matrix of their main features, defined by several scholars, was created. Structural-semantic features of these units were highlighted, namely the classification of pragmatic idioms according to their structure, parts of speech and lexical-semantic groups. In addition, the peculiarities of these units usage in various speech acts such as directives, commissives, assertives, expressives and declaratives were analyzed with the distinction of the contexts specific to each of them. Taking into account these characteristics, the main translation ways quantities of the English pragmatic idioms into the Ukrainian language were determined. The analysis presented in the form of a diagram displays the presence of distinctive features in the usage of these units in the compared languages. The specifics of the pragmatic idioms translation is, above all, determined by the cultural peculiarities and the difference between the grammatical systems of the English and Ukrainian languages. The main provisions and conclusions drawn on the basis of a thorough practical study of the peculiarities of English pragmatic idioms translation into the Ukrainian language can be used in further researches, scientific works and also serve as basic knowledge for work with these units.

Keywords: pragmatic idioms; speech acts; communicative intentions; speech acts contexts; translation transformations.

Received: May 05, 2019

Accepted: May 20, 2019